

הקדמה

מאת

ד"ר יורם דנציגר שופט בית המשפט העליון

עילת קיפוח בעלי מניות עברה במשך השנים שינויים ניכרים. שינויים אלו התרחשו בכל הנוגע להיקף תחולתה, לתוכן הסדריה ולסעדים אשר ניתן להעניק מכוחה.

תחילתה בדוקטרינת "עושה המיעוט" אשר התפתחה במשפט המקובל, ואומצה במשפט הישראלי. באותם ימים, הסעד שהוענק לבעלי המניות שנעשקו, בטרם אומצה עילת הקיפוח בחוק החברות האנגלי משנת 1980 ובדין הישראלי, היה פירוקה של החברה מטעמי צדק ויושר, סעד שלעיתים נזקו עלה על תועלתו, ומכאן שהדבר הביא, מטבע הדברים, לשימוש במשורה בדוקטרינה זו.

בעקבות חקיקת סעיף 235 לפקודת החברות [נוסח חדש], התשמ"ג-1983 (אשר החליף את סעיף 118א לפקודת החברות בנוסחה הישן), ובעקבות החלפתו בסעיף 191 לחוק החברות, התשנ"ט-1999 והוספת עילת הקיפוח, הורחבה ההגנה המוענקת לבעלי מניות בחברה.

כיום, מדובר בהוראת מסגרת המשאירה לבית המשפט שיקול דעת רחב. המטרה המרכזית הינה להקנות לבית המשפט כלים להתמודד עם מצבים שבהם קיים חשש לחלוקת משאבים בלתי הוגנת בין בעלי מניות, אולם אין בכך כדי למצות את היקפה ואפשרויות הפעלתה.

מערכת היחסים המורכבת והייחודית לכל חברה משליכה על היקף תחולתה של עילת הקיפוח בנושאים רבים, לרבות: קבלת החלטות בחברה; סיום העסקה של בעלי מניות בחברה; היקף העברת מידע לבעלי המניות; החזר ההשקעה של בעלי המניות; החובות המוטלות על בעלי המניות.

במסגרת הדיון בעילת הקיפוח, על בית המשפט לבחון אם נפגעו ציפיות לגיטימיות של בעלי המניות. השאלה מהי "ציפייה לגיטימית" עשויה לזכות לתשובות שונות על פי נסיבות המקרה ובהתאם לאופייה של החברה. סוגיה זו מצאה ביטוי בעיקר באותן חברות אשר בית המשפט הגדירן כ"מעין שותפויות", במסגרתן, עשויים בעלי המניות לחבוש לראשם מספר "כובעים": בעלי מניות, דירקטורים ועובדים המועסקים בחברה.

מאפיינים אלו הובילו לפסיקה עשירה ומגוונת שתכליתה מתן סעד ראוי ומתאים לפתרון מחלוקות המתעוררות בין בעלי מניות ניצים.

עם זאת, יש לזכור כי השאיפה להגן על המיעוט, אין משמעה השלטת "שלטון המיעוט" בחברה. על בית המשפט לאזן בין הצורך להגן על זכויות המיעוט לבין עקרון היסוד של שלטון הרוב בחברה.

הספר שלפנינו מציג בצורה סדורה ויסודית את הנסיבות השונות להכרה בעילת הקיפוח במסגרת מאבקים המתנהלים בין בעלי מניות בחברות פרטיות וציבוריות, תוך סקירה מקיפה ומעמיקה של מגוון הסעדים להסרת הקיפוח; מצד אחד, סעדים אשר נועדו להסיר את הקיפוח, מבלי שהדבר יביא ליציאת מי מהצדדים מחברה; ומצד אחר, סעדים שנועדו להפריד בין בעלי המניות, בעיקר באותם מקרים של אבדן אמון ושיתוק פעילות החברה.

השערה הראשון של הספר מוקדש להיבטי המשפט המהותי העוסקים בעילת הקיפוח. בשער זה, פורשים המחברים יריעה רחבה על מקורותיה הנורמטיביים של עילת הקיפוח, וכן עומדים על התמורות ההיסטוריות שחלו בה במרוצת השנים. כמו כן, מוקדש מקום מרכזי לדיון בהגדרתה של עילת הקיפוח ולשרטוט גבולותיה. סבורני כי המעיין בפרקי שער זה יזכה ללמוד את התשתית העיונית התיאורטית הנדרשת להבנת עילת הקיפוח, כמו גם הבחנות וחיידודים נדרשים וחשובים.

השערים השני והשלישי של הספר עוסקים בהיבטים דיוניים וראייתיים הקשורים לעילת הקיפוח. שערים אלו משלימים את הדיון העיוני-התיאורטי, וכלול בהם מידע מעשי רב. הדיון בחלקים אלו של הספר כולל התייחסות לסדרי הדין ונטלי ההוכחה החלים על תביעות המוגשות בעילת הקיפוח. לצד זאת, ניתנת הדעת גם לשלל סוגיות משפטיות עדכניות, אשר הופכות רלבנטיות יותר ויותר בשנים האחרונות, בהן שאלת ההתאמה של עילת הקיפוח למכשירים פרוצדוראליים ספציפיים, כגון תביעות ייצוגיות ותביעות נגזרות.

השערה הרביעי מיוחד לנושא הסעדים המתאימים להסרת הקיפוח. בשער זה, מפורט באופן סדור ושיטתי המידע הרב והמורכב העוסק בסעדים – החל מדיון בעקרונות הכלליים המנחים את בתי המשפט בבחירת הסעד המתאים להסרת הקיפוח, וכלה בסוגי הסעדים והתאמתם למצבים משפטיים שונים.

בשער החמישי והאחרון מוסיפים המחברים ובוחנים את נושא עילת הקיפוח מנקודת המבט של המשפט המשווה, כאשר שיטות המשפט המקבילות שבהן בחרו המחברים להתמקד הן השיטות האמריקאית, האנגלית והסינית. שער זה מעשיר את הקוראים ומאיר את המידע הרב הכלול בספר אשר עוסק בשיטת המשפט הישראלית באור נוסף. בטוחני כי הקוראים יוכלו למצוא אף בשער זה עניין רב.

צירופם של כלל שערי הספר, מוביל לכדי יצירת תמונה שלמה ומלאה של התחום המשפטי אותו בחרו המחברים לחקור. אני מברך את שני המחברים על עבודתם היסודית והיפה, ומשוכנע כי ספר מקיף זה יוכל לתרום רבות לעוסקים בתחום.